

EDİP AYEL'İN ŞİİRLERİNDE İSTANBUL *

“İSTANBUL IN EDİP AYEL'S POETRY”

Necati TONGA **

Özet

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının şair kadrosu içerisinde üzerinde fazla durulmayan isimlerden biri olan Edip Ayel, poetikasını “divan şiirini ve gazeli yaşadığı dönemin zevkine göre yaşatmak” şeklinde belirlemiş ve bu doğrultuda neo-klâsik şiirler yazmıştır. Türkçe şiirlerini Mozaik ve Şehrayin adlı kitaplarında toplayan Ayel'in şiirlerinde kuvvetli bir ritm duygusu göze çarpar.

Rondel, Rondeau, Triolet, Villanelle, Iambos, Pantum gibi bazı nazım şekillerinin Türk edebiyatında ilk örneklerini veren Edip Ayel'in şiirlerinde İstanbul pek çok semtiyle gerek pitoresk bir zemin olarak gerekse ana tema olarak yoğun bir şekilde karşımıza çıkar. Biz bu makalede Ayel'in şiirlerinde İstanbul'u nasıl ele alıp işlediğini değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Edip Ayel, poetika, gelenek, neo-klâsizm, İstanbul

Abstract

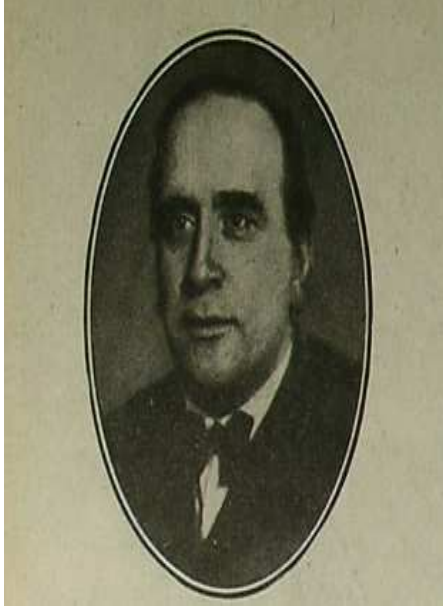
Edip Ayel, who is not considered as one of the outstanding poets of the Republic period, has defined his poetic goal as “keeping divan poetry and gazel according to taste of his period” and written neoclassical poems in this direction. He brought his work together in his books named Mozaik and Şehrayin, in his work we see a powerful rhythm.

Edip Ayel wrote the first samples of some verses in Turkish literature like Rondel, Rondeau, Triolet, Villanelle, Iambos, Pantum. İstanbul is noticed in his work with its regions both in a picturesque way and as a main theme. In this study, we will analyze how Edip Ayel mentioned İstanbul in his work.

Keywords: Edip Ayel, poetry, tradition, neo-classic, İstanbul

* Beykent Üniversitesi tarafından, 03-05 Nisan 2008 tarihleri arasında düzenlenen I.Uluslararası Türk Edebiyatında İstanbul Sempozyumunda sunulan bildiri metninin geliştirilmiş şeklidir.

** Bilim Uzmanı, Kırıkkale, necati.tonga@gmail.com

Edip AYEL(1894–1957)

Giriş Edip Ayel ve Eserleri¹

“Bin yıl yaşa, dünya yine bir köhne saraydır
Mademki güneş aynı güneş, ay hep o aydır.

San’at diye, şöhret diye çırpınmaya değmez,
Alkışlama zordur, yere vurmaksa kolaydır.”
Edip Ayel

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının üzerinde pek durulmayan şairlerinden biri olan Edip Ayel, Temyiz Mahkemesi azalarından Hâfız Mehmet Emin Beyin oğlu olarak 23 Ağustos 1894’de İstanbul’da doğmuştur. Galatasaray Lisesini bitiren Edip Ayel, yükseköğrenim için babası tarafından Fransa’ya gönderilir ve orada ziraat teknolojisi eğitimi alarak 1914 yılında İstanbul’a döner.

¹ Edip Ayel’in biyografisi hazırlanırken şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Sançar, Nejdet, “Edip Ayel, Hayatı, Şairliği ve Eserleri”, *Yeni Yayınlar*, Nisan 1957, C.1-2, s.121; Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., 18.Bas., İstanbul, 1999, s.64; Işık, İhsan, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yay., 2 Bas., İstanbul, 1998, s.94; Sançar, Nejdet, “Unutulan Değerler: Edip Ayel-I”, *Türk Yurdu*, S.278, Kasım 1959, s.37-38; Sançar, Nejdet, “Unutulan Değerler: Edip Ayel-II”, *Türk Yurdu*, S. 279, Aralık 1959, s. 51-52; Sançar, Nejdet, “Unutulan Değerler: Edip Ayel-III”, *Türk Yurdu*, S. 280, Ocak 1960, s. 43-44; Cem, İ. Semahaddin, “Şair Edip Ayel’i Anarken”, *Türk Yurdu*, S.307, Ocak 1965, s.24-26; Bulut, Ali, “Neo-klasik Bir Şair Edip Ayel Üzerine”, *Türk Dili*, S. 553, Ocak 1998, s.53-65

Babasının bütün arazilerini satması, şairin aldığı ziraat tahsilini kullanmasına mânî olur ve Ayel sekiz yıl çeşitli işlerde çalışır. Şairimiz daha sonra Fransızca öğretmeni olarak atanarak(1922) çok sevdiği öğretmenlik mesleğine başlar.

Davutpaşa Lisesi, Çatalca Lisesi, Kabataş Lisesi, Beyoğlu Erkek Lisesi'nde Fransızca dersleri okutan Edip Ayel'in son görev yeri İstanbul Erkek Lisesi'dir. İstanbul Erkek Lisesi'ndeki Fransızca öğretmenliğinden 1 Ekim 1955'te emekliye ayrılincaya kadar kendini öğrencilerine adayan Edip Ayel, hiç evlenmemiştir. Edip Ayel, 17 Ocak 1957'de İstanbul'da ölmüştür.

Fransa'da bulunduğu yıllarda şiir yazmaya başlayan Edip Ayel'in Patrice Buet tarafından hazırlanan Yabancı Şairlerin Fransızca Şiirleri(Poemes Français de Poetes Etrangers) adlı antolojide yer bulması, 1938'de Fransa'da düzenlenen bir şiir yarışmasında birincilik ödülünü kazanması, Gammes ve Sagesse adlı Fransızca iki şiir kitabı neşretmesi şairin Fransızcaya hâkimiyetini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Fransızca dilbilgisi kitapları da bulunan Ayel, 1935 yılında söz ve bestesi kendine ait olan "Şuh Kadın" ve "Benim Ol" adlı iki tango metni yayımlamıştır.

Fransa'da bulunduğu yıllarda Türkçe şiirler de kaleme alan Edip Ayel, bu şiirlerini uzunca bir süre yayımlamaz. Edip Ayel'i edebiyat âlemine tanıtan, 9 Ağustos 1941 tarihinde Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un birlikte çıkarmaya başladıkları Çınaraltı mecmuası² olmuştur. Çınaraltı, Edip Ayel'in Türkçe şiirlerini yayımladığı ilk mecmuadır ve bu mecmuanın şair kadrosu içerisinde en çok şiiri yayımlanan isim de Edip Ayel olmuştur. Mecmuanın dördüncü sayısında Ayel, "Yeni Bir Şair:Edip Ayel" başlıklı bir yazıyla şu şekilde takdim edilmiştir:

"Size bu sayıda 47 yaşında şimdiye kadar hemen hiç ismi tanınmamış bir şair tanıtacağız. Fakat bu, şiire geç heves etmiş bir müptedi değil; ayrı bir sesi, müstesna bir şahsiyeti, bir tarzı ve bir dâvası olan bir sanatkar; adetâ bir üstâd! Bu sayımızdaki şiirini okuduğunuz zaman, mükemmeliyetine hayret edeceksiniz. 1908'den beri şiir yazabilmek kudretinde bir sanatkarın bir köşede kalması şaşılacak şey değil midir?"³

Mecmuanın aynı sayısında kendisiyle yapılan konuşmada Edip Ayel, şiir anlayışını divan şiiri üzerine inşâ ettiğini, neo-klasik şiirler yazdığını ve amacının "gazeli, dönemin zevkine göre yaşatmak" olduğunu belirtmiştir. Şairin Çınaraltı mecmuasında neşredilen ilk şiiri "Yolcu"dur:

YOLCU

Bir yâr adı kazdım deli gönlümdeki tunca,
Bir nazlı hayâl orda yatar boylu boyunca!

² Çınaraltı mecmuası hakkında daha fazla bilgi için bk: Tonga, Necati, "Çınaraltı Mecmuası Üzerine", *Türk Yurdu (Türkiye'de Fikir Dergiciliği Özel Sayısı)*, C.25, S.213, Mayıs 2005, s.125-129

³ Çınaraltı, "Yeni Bir Şair: Edip Ayel", C.1, S.4, 30 Ağustos 1941, s.10

Fîrûze düşürmüş gibiyim havuzuna kalbin,
Pır pır yanyor her gece dalgam durulunca !

İnmezmiş ümit ismini verdikleri hâkan
Aşkın o sedef tahtına bir gün kurulunca.

Hulyalarımın el dolaşır bahçelerinde,
Rûhumda kanar başkasının ezdiği gonca.

Küskündür içim hüznüme güldükçe o mehtâp,
Eş dost arıyor gözlerim akşamlar olunca.

Göklerde hilal orda doğup şurda batarken
Güya demek ister bakınız: Yolcu yolunca.

Yolcu şiirinin neşrinden sonra Çınaraltı mecmuasının ilerleyen sayılarında Ayel'in şiirleri art arda yayınlanmaya devam eder. Ayel Çınaraltı'nda yayımladığı neo-klâsik şiirlerde arûzu çok başarılı bir şekilde kullanmış, gelenekten faydalanma noktasında Çınaraltı mecmuası etrafında yetişen genç nesle örnek olmuştur.

Edip Ayel, edebiyatımızda o zamana kadar karşılaşmadığımız bazı nazım şekillerini ilk kullanan isimdir. O; Fransız edebiyatı nazım şekillerinden rondeau, triolet, rondel, klâsik sonnet ve villanelle'nin; eski Yunan edebiyatı nazım şekillerinden iambos'un; Malezya'da kullanılan bir nazım şekli olan pantum'un başarılı örneklerini edebiyatımıza kazandırmıştır. Ayrıca şair Çınaraltı'nda bu nazım şekillerini tanıtan pek çok yazı da kaleme almıştır.

Şiirlerinin tamamını arûz ölçüsü ile kaleme alan Edip Ayel, etkisinde kaldığı Yahya Kemal gibi "saf şiir" in peşindedir. Şiirde müzikaliteye, ritim duygusuna, şekle, lirizme önem veren şairin özellikle Fransız sembolistlerinin tesiri altında olduğu söylenebilir.

Türkçe şiirlerini Mozaik ve Şehrayin adlı iki kitapta toplayan Edip Ayel'in şiirlerinde işlediği en önemli temalar "aşk, ferdî ızdıraplar, tarih"tir. Ayel'in şiirlerinde sıkça işlediği temalardan biri de İstanbul'dur. Bu uzunca girişten sonra Edip Ayel'in şiirlerinde İstanbul'u nasıl ele aldığını değerlendirmeye çalışalım:

Edip Ayel'in Şiirlerinde İstanbul

“En muhteşem sarayları yadellerin EDİB
Değmez boğazda yükselen en sade kerpiçe.

Etsem dua ki eylesin İstanbul ufkuna
Rabbim şerefli ırkıma ta haşre dek ece!”

Edip Ayel

Tarihî seyri içerisinde üç büyük medeniyete ev sahipliği yapan İstanbul, hiç şüphe yok ki Türk edebiyatçıları üzerinde en fazla tesir eden şehirdir. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatında İstanbul adlı yazısında İstanbul'un Türk edebiyatını derinden etkilediğini belirtmiş ve şehrin Türk insanının ruhî yapısını şekillendirdiğine dikkat çekmiştir:

“Fetih'ten sonra beş yüz yıla yakın Osmanlı Devleti'nin başkenti olan ve nesiller boyunca Türk zevk ve yaratıcılığının her sahada en mükemmel örnekleriyle dolarak büyük bir medeniyet merkezi haline gelen İstanbul, Türk edebiyatı üzerinde derin tesirler yapmıştır. Güzel ve çeşitli tabiat manzaraları, muhteşem sarayları, konakları, yalıları, mabetleri, medreseleri, imalâthaneleri, çarşıları, eğlence yerleri ve mesireleriyle, bu büyük şehir denilebilir ki, Türklerin yaşayış tarzlarıyla beraber, hayat görüşlerini ve karakterlerini de değiştirmiş, onlara bir başka hüviyet vermiştir.”⁴

Başlı başına bir şiir olan İstanbul'da bulunup da onu, yazdığı edebî eserlerde işlemeyen Türk edebiyatçısı yoktur diyebiliriz. İstanbul, Türk edebiyatı tarihinde üzerine en çok şiir yazılan, bir dekor, bir zemin olarak gerek şiirlerde gerekse diğer edebî türlerde çok geniş bir şekilde yer bulan bir şehir olmuştur.

Eski, köklü ve zengin geçmişiyle dünya şehirleri içerisinde müstesna bir yere sahip olan İstanbul, Edip Ayel'in şiirlerinde de genişçe yer tutar. Ayel; neo-klâsik şiirlerini *Mozaik*'te; Fetih, Yurt ve Cenk şiirlerini Şehrayin adlı kitabında toplamıştır. Bu şiir kitaplarında şairin İstanbul'u ele alış tarzı farklılık gösterir. *Mozaik*'teki lirik şiirlerinde İstanbul, daha çok semtleri, manzaraları, mimarî yapısı... ile bir bütün hâlinde işlenirken; Şehrayin'deki hamasî şiirlerinde tarih, fetih ve memleket sevgisi kavramlarına bağlı olarak Fatih Sultan Mehmet'in tarihî kişiliği ile birlikte ele alınmıştır.

Ayel'in şiirlerinde İstanbul'u ele alışını üç alt başlık altında değerlendirebiliriz:

⁴ Kaplan, Mehmet, “Türk Edebiyatında İstanbul”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., 2.Bas., İstanbul, 1994, s.37

a)Edip Ayel'in Şiirlerinde İstanbul Semtleri

Ayel kimi şiirlerinde İstanbul'un bazı semtlerini bir bütün hâlinde ele alıp işlerken, bazı şiirlerinde ise bu semtleri yalnız pitoresk bir zemin olarak kullanmıştır. Mozaik ve Şehrayin'de şairin özellikle Eyüp, Üsküdar ve Yalova üzerine yazdığı şiirler dikkat çeker.

Beşir Ayvazoğlu'nun tespitiyle Eyüp, edebiyatımızda hakkıyla işlenmemiş bir semttir. Yahya Kemal, Ziya Osman Saba, İlhan Berk, Necip Fazıl, Fazıl Hüsni Dağlarca... gibi isimlerin bazı şiirlerinde Eyüp'ün yer almasını değerlendiren Beşir Ayvazoğlu, Eyüp denilince akla ilk gelen ismin hâlâ Pierre Loti olmasının utanç verici olduğunu belirtmiştir.⁵

Edebiyatımızda Eyüp üzerine şiir yazan isimlerden biri de Edip Ayel'dir. Şair, sonnet nazım şekliyle yazdığı "Eyüp"⁶ şiirinde İstanbul'un tarih kokan köşelerinden biri olan Eyüpsultan Türbesi etrafında "dünyanın fâniliği"ne dikkat çekmeye çalışmıştır:

EYÜP

Şu satırlar silik te olsa oku!
Kime örter acep şu köhne lahit?
Şu kavuk hangi şahsa bak ait?
Bu sütun andırır kırılmış oku.

Kaç asırlık bu bitmeyen uyku?
Sonu boş ömrün...işte bin şahit!
Burada korkakla aynı safta yiğit.
Burada anlar seyirci varla yoku.

İbret al, gel, yakında dur ve düşün!
Aç bu toprak, cenazeler üşüşün!
Besteleyin doymayan bu yaşlı devi.

Çırpınırken yakında gamlı Haliç
Bir uzun aha benziyor selvi!
Dünkü hepler olur bu arsada hiç!(Mozaik, s.43)

⁵ Ayvazoğlu, Beşir, "Edebiyatımızda Eyüp", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla II.Eyüpsultan Sempozyumu (8-10 Mayıs 1998) Bildirileri Kitabı*, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul, s.94-101

⁶ Şairin Mozaik adlı kitabında yer alan bu şiir, Şehrayin'de "Eyüb" adıyla bazı mısraları değiştirerek tekrar yayınlamıştır. Bk: *Şehrayin*, s.37

Edip Ayel, “Üsküdar”⁷ adlı şiirinde ise güneşin batışı ânında ortaya çıkan İstanbul manzarasını ve bu akşam manzarası karşısındaki ferdî ızdıraplarını Üsküdar’ı ve Haliç’i merkeze alarak anlatmıştır:

ÜSKÜDAR

- Akşamları –

Öldün güneşin kanları aktıkça Haliçten
Bir bir yanacak Üsküdar’ın evleri içten.

Bin hâtıra nakleyliyecek işveli rüzgâr
Öksüz Tuna’dan, Ergene’den, gamlı Meriç’ten

Er gec saracak gökleri binlerce kıvılcım
Sıçrar gibi boşluklara bin sırlı çekiçten!

Bir el takacak Marmara’nın göğsünde gonca,
Bülbül ötecek belki de dallarda sevinçten.

Mızrâb ile sesler verecek âleme üstâd
Uşşak ü Hicazkâr ile Mahûr ü Eviçten.

Bûseyle perişân olacak saçları meltem
Hiç bıkılmıyacak fecre kadar neşr ü mezicten.

Bilmem ki neden ufkuma indikçe güneşler
Sızlar yüreğim bâzı elem, bâzı da hiçten?(Şehrayin, s.21)

Ayel, Terner nazım şekliyle yazdığı ”Yalova“ adlı şiirinde ise o dönemde İstanbul’un şirin bir semti olan Yalova’yı, kaplıcalarını ve şifalı sularını merkeze alarak işlemiştir:

YALOVA

Bura sağlık tütüp durur yerden,
Kurnalar burda oyma mermerden
İçilen tatlı belki kevserden.

Bürümüş hep civarı hep mis kokusu,
Ruha dolmakta kaynağın buğusu,
Tanrının armağanı sanki bu su.

⁷ Bu şiir, Mozaik’te “Akşam” adı ile yayınlanmıştır(s.25) ve beş beyitten oluşur. Ayel, gazel formunda kaleme aldığı bu şiire iki beyit daha ekleyerek ve bazı mısraları değiştirerek Şehrayin’de “Üsküdar” adı ile neşretmiştir.

Bülbül eyler ağaçta yârenlik
Kazanır burda âfiyet benlik,
Burda yüzyıllar eylemiş şenlik.

Burda maziyi muttasıl deşme,
Burda şâd ol, tasayla cenkleşme,
Dinmesin Yârab açtığım çeşme!(Şehrayin, s.41)

İstanbul'un önemli bir coğrafi kısmını oluşturan Boğaziçi, Yeni Türk edebiyatında önemli bir motif olarak pek çok edebiyatçı tarafından ele alınmış, Boğaziçi'ni ve bu coğrafi mekânda ortaya çıkan Boğaziçi Medeniyetini şairler-yazarlar eserlerinde işlemişlerdir.⁸

Edip Ayel de Boğaziçi'ni şiirlerinde ele alan bir şairdir. Mesnevi nazım şekliyle yazdığı "Boğaziçi" ve muhammes nazım şekliyle yazdığı "Boğaziçi Türküsü" adlı şiirleri başlı başına Boğaziçi'ni anlatması bakımından dikkat çekicidir:

BOĞAZ İÇİ

Çık Çamlıcanın üstüne bir gün, deme dağ taş:
Kız bir kule kurmuş suların üstüne bağdaş!
Seyret o geniş ufku coşup bir yüce hazla,
Yurdun ne kazanmışsa kazanmış şu boğazla!
Aşüfte sular kıt'aların koynuna girmiş
Her köyden arar zannedilir başka nevaziş.
Gelmiş sanılır gök Tunanın bir ucu yurda
Biz görmüyoruz işte yakından geçiyor da...
Karşında Hisarlar suya tutmuş gibi kalkan
Onlardır eden ırkını İstanbul'a hâkân.
Altinkuma hasret çekiyor şurdaki tabya,
Geçmiş günü yad etmede bak sanki Tarabya.
Sarkıtılmış ayak koylara sakın korucuklar,
Sığlıkta yüzer hazla bakır tenli çocuklar.
İnsan düşünürken kıyıdan derdine çâre
Bak sanki dua etmedi kaç nurlu minare.
Etrafını süz: cennete benzer önün, arkan
Yelpazelenir bir çınar altında Emirgân!
Bülbüller öter, bir sürü kırlangıç akında,
Körfez düşünürken süzülür Göksu yakında.
İçlerdeki haz mavileşip göklere dolmuş
Göklerde ki renk arza inip bir Boğaz olmuş!

⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bk: Murat Koç, *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, Eren Yay., İstanbul, 2005, 358 s.

Gerdanlığa benzer kıyılar, her taraf inci,
Öttükçe vapur sanki dolar ruha sevinci.
Hulyanı çıkar dağlara zümrüt basamaktan
Şâhâne boğaz, gör, ne lütufmuş bize Haktan! (Mozaik, s.39)

BOĞAZ İÇİ TÜRKÜSÜ

Meltem öpecek alını sevgiyle birazdan
Ürpermededir işte sular, belli ki hazdan,
Setler bulanır gülden, ağaçlarsa kirazdan
Kuşlar bile dem çekmedeler hep bir ağızdan
Aç göğsünü aç, esmede yaz işte Boğazdan!

İnsanlarının gam ne arar duygularında?
Köyler gerinir tatlı yazın uykularında,
Hulya gezinir koylarının kuytularında,
Bir mavi gözün işvesi var gür sularında
Aç göğsünü aç, esmede yaz işte Boğazdan!

Dağlardaki renk âlemi cennetten emâre
Bir hazza alâmet kamaşan gözdeki hâre
Sandalları âhûlar eder burada idâre
Yakmışsa eğer kahpe felek gönlünü nâre
Aç göğsünü aç, esmede yaz işte Boğazdan!

Kumsalda yatar yan yana Arzu ile Hulya
Sahilde kayıklar görülür, emre müheyya!
Bir beste okur kuşlar, ağaçlar suya güya!
Gel eyliyeyim burda geçen günleri ihya,
Aç göğsünü aç, esmede yaz işte Boğazdan!(Mozaik, s.21)

Şairin aşk temasını işlediği "Bebek" adlı şiiri, iki bölümden oluşur. Bebek I, 1913 yılında kaleme alınmıştır ve bu şiirde şairin sevgilisi ile İstanbul tepelerinde yaptığı gezintiler anlatılmaktadır. Şair, Bebek II adlı şiirini ise 1933'te kaleme almıştır ve bu şiirde bir önceki şiirde anlatılan gezintiler ve sevgili hasretle yâd edilmiştir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış her iki şiirde de Bebek, Beykoz ve Hisar birer dekor olarak kullanılmıştır:

Görmüştü Bebek bizleri yalçın tepelerde,
Germişti Hisar ufkumuzun üstüne perde.

Serperdi güneş dağlara altın gibi bir toz,
Bir vâhaya benzerdi uzaklardaki Beykoz. (Mozaik, s.37)

Şair “Kış” adlı şiirinde, kasvetli bir kış manzarası çizerek, Ada’dan esen meltemleri ve baharla birlikte çiçeklenen ağaçlarıyla cenneti andıran Boğaz manzarasını tekrar görmeyi arzular:

Ölmüş mü cihan örtünerek böyle beyazla?
Dinmez mi bu kadar secde, dua, nezr ü namazla?

Tekrar adanın işveli meltemleri esse,
Dallar yine bin kahkaha atsaydı kirazla!

Gök arza gülerken dul ağaçlar gelin olsa,
Görseydi gözüm cenneti şâhâne Boğazla!(Mozaik, s.19)

Şair “Ağustos” adlı şiirinde ise Yuşa Tepesi(Beykoz), Kalender Kasrı(Tarabya) ve Hisarlar, şiirin dekoru olarak kullanılmıştır:

Boşluklara dalmış düşünür karşıda Yûşâ!
Bekler sanılır şahlanacak ”bahr-i siyah”ı

Geçmiş güne hasret çekiyor şimdi Kalender
Kıymış şu Hisarlar ebediyetle nikâhı.(Mozaik, s.30)

Yukarıda sıralananların dışında İstanbul’un daha pek çok semtinin(Emirgân, Kuzguncuk, Karacaahmet, Tarabya, Çamlıca...) Edip Ayel’in şiirlerinde birer figür olarak kullanıldığını belirtebiliriz.

b)Edip Ayel’in Şiirlerinde İstanbul Mimarisi

Edip Ayel, pek çok şiirinde İstanbul’un mimarî eserlerini de ele almıştır. Şair, gazel formunda kaleme aldığı “Süleymaniye”⁹ adlı şiirinde Mimar Sinan’ın ve Türk mimarisinin şaheseri kabul edilen Süleymaniye Camii’ni anlatmıştır. Şair, bu şiirde Süleymaniye’yi Türk’ün dehâsının mermerle yansımış şekli, Mimar Sinan’ın eliyle Kanunî Süleyman’a ve İstanbul semâlarına şahane bir armağan olarak nitelendirir:

SÜLEYMANİYE

Sarkar o kubbeden bize san’at hevenk hevenk,
Türkün dehâsı etmede mermerle sanki cenk.

⁹ Şairin Mozaik adlı kitabında yer alan bu şiir, “Süleymaniye” adıyla Şehrayin’de çoğu mısraı değiştirilerek tekrar yayınlamıştır. Bk: *Şehrayin*, s.13

Âvizelerden akmada bir uhrevî ziya,
Bulmakta cennet aksini camlarda renk renk.

Elbet denir o kubbeye baktıkça mûcize,
Almaz bu kârı havsala, pes! der Acem, Firenk

Tapsın bu taş belâgate kâfirle Müslüman,
Olsun bu engin âbide üstâd için mihenk.

İstanbul'un semasına şahane armağan,
Güya Sinan eliyle Süleyman'a bir çelenk!

Çaktıkça şimşek ansızın, eşsiz minareler
Tâ arşa sanki yükselen öz nûrdan fişenk!

Bir şâheserse dinç Ayasofya'n eğer Bizans!
Âlemde yok o mâbede haşmette başka denk.(Mozaik, s.17)

Şair, *Yalılar* adlı şiirinde de Boğaz'ı süsleyen ve Boğaziçi medeniyetinin önemli göstergelerinden biri olan İstanbul'un yalılarını anlatmıştır. Sonnet nazım şekliyle yazılan *Yalılar* şiiri, geçip giden zamanla birlikte yıkılmaya, yok olmaya yüz tutan yalılar için yakılmış içli bir ağıt gibidir:

YALILAR

Zahir Güvemli'ye

Yalılar var boğazda loş, köhne
Can verirler, böğürlerinde direk,
Bir hayalet gezer durur diyerek
Bir saray olmuş işte boş hane!

Tünemiş damlarında mestane
Mütevekkil ve feylosof leylek!
Oyalar toz, duvarlar olmuş elek,
Kalmamış cam ayakta bir tane!

Sofalardan geçerken on halayık
Şu karanlık oyukta vardı kayak
Ve tavanlarda billur avize.

Ey hayaletler uğrıyan yalılar!
İnsan akşam karanlığında yılar
Bakarak ses gelen harabenize!(Mozaik, 42)

Süleymaniye Camii ve Yalılar'ın dışında Hisarlar, Kalender Kasrı, Dolmabahçe Sarayı, Kız Kulesi, Ayasofya ve Topkapı Sarayı Edip Ayel'in şiirlerinde işlediği yahut ismi geçen İstanbul'un diğer önemli mimarî eserleri olarak sıralanabilir.

c)Edip Ayel'in şiirlerinde tarihî perspektiften İstanbul

Fatih Sultan Mehmet ve Fetih, Türk edebiyatında pek çok yazar ve şair tarafından işlenmiştir¹⁰. Edip Ayel'in de pek çok şiirinde İstanbul'u, tarih ve fetih kavramlarına bağlı olarak ele aldığı görülür. Şair, 1933–1953 yılları arasında yazdığı Fetih, Yurt ve Cenk şiirlerini topladığı Şehrahin adlı kitabının ilk şiirinde Fatih Sultan Mehmet Han'ı ve İstanbul'un Fethini gazel formunda şiirleştirmiştir:

FATİH

Konstantaniyye Fâtihi hâkan-ı şehlevend
Bir köhne devri eyledi âhir zamana bend.

Acizdi azm-ü cezmini te'hire rüzgâr
Azgın sularda kukredi bir gün sürüp semend.

Yüzyılların yarattığı sûr ihtişamını
Boğmuştu toplarındaki yüz bir alev kemend.

Asmış görünce üstüne zencir Halicinin
Gâfil Bîzans'a eyledi bir dâhiyane fend.

Dağdan bayırdan aştırarak elli çektiri,
İndirdi zincir ardına on bin azap, levend.

İsaya iltica edip eylerken âh ü vâh
Ummazdı inhizamını küffar-ı dermend

Terketti ünlü kubbeyi İsa Muhammede
Yükseldi ak minareler eflâke serbülend

Yüzbir fetih yazarsa da tarihimiz EDİB,
Ancak bunun için denecek Feth-i bîmenend!(Şehrayin, s.5-6)¹¹

¹⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için bk: Yetiş, Kâzım, *Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.

¹¹ Bu şiir, daha önce şairin *Mozaik* adlı kitabında yayımlanmış(s.33–34), daha sonra bazı değişikliklerle Şehrayin'de tekrar neşredilmiştir.

Niğbolu ve Mohaç savaşları üzerine de birer şiir yazmakla birlikte İstanbul'un Fethi, Ayel'in tarihî şiirlerinin nirengi noktasını teşkil eder. Aynı şekilde Osman Gazi, Yavuz Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Kubilay ve Atatürk tarihî şahsiyetleri ve kahramanlıkları ile şairin epik şiirlerinde yer bulmakla birlikte Edip Ayel'in şiirlerinde en çok işlediği tarihî şahsiyet Fatih Sultan Mehmet'tir.

Pek çok şiirinde tarihimizin şanlı günlerini hasretle yâd eden Ayel, Hisarlar adlı şiirinde İstanbul'un fethini şöyle anlatmıştır:

"Bu siperlerde erler etti savaş,
Ceddinindir bu anlı şanlı yapı
Şu hisar ırkının coşan gazabı
Kahraman kanlarıyla yollar yaş.

Burda gülmüştür Osmanoğluna şans
Şu delikten vuruldu kahpe Bizans!
Burdadır burda yurdunun temeli"(Mozaik, s.45)

Çöküş ve Konstantin XI adlı şiirinde İstanbul'un fethini, Bizanslıların bakış açısı ile anlatması dikkat çeker:

"Basileus, Basileus!
Kurucu'nun son adaşı!
Bu şehrin dağı, taşı
Sana tapar, sana kuluz!

Bize kazan bu savaşı!
Yaşamak istiyor ulus
Basileus, Basileus!"(Şehrayin, s.16)

"Beyni deler bir acı ses:
Girdimi Türkler şehire?
Korkmuyorum, dersem abes;
Çökmedeyiz biz ha bire,

Girdimi Türkler şehire,
Cümleyi Meryem korusun.
Çökmedeyiz biz ha bire!
Zorlıyan eller kurusun!" (Şehrayin, s.48)

Edip Ayel için fetih ve Fatih her zaman övünç kaynağıdır. Şair, Şehrayin'de yer alan Feth-i Mübin, Övünç, Boğazkesen ve Gülbank şiirlerinde de İstanbul'u fetih kavramı ve Fatih Sultan Mehmet'le birlikte anlatmıştır.

Sonuç

“Eylülde melûl oldu gönül soldu da lâle
Bir kâküle meyletti gönül geldi bu hâle
Gelmez bu elem neyliyelim fazla süâle
Bir hâile ömrüm ki alınmaz bile kale.”

Edip Ayel

Edebiyat tarihimizde yaşadığı dönemde eserleri ile önemli görevler üstlenmiş ve edebiyatımıza katkı sağlamış, fakat üzerinde durulmayan, keşfedilmeyi bekleyen pek çok isim vardır. İlk şiirlerini Fransızca yazan, Fransa’da düzenlenen bir şiir yarışmasında birincilikle ödüllendirilen, 1941 yılından itibaren Türkçe şiirlerini Çınaraltı dergisinde yayımlamaya başlayan Edip Ayel de bu isimlerden biridir.

Günümüzde Edip Ayel ismi, yukarıya bir dördlüğünü alıntılıdığımız Eylül şiiri ve bu şiirde karşımıza çıkan aliterasyon sanatıyla birlikte anılmaktadır. Bununla birlikte şairin şiirleri ve poetikası dikkatli bir şekilde incelendiğinde görülecektir ki Edip Ayel; duyusu, sezişi, imajları, hayâl dünyası ve âhengi yakalamaktaki kudreti ile göz ardı edilemeyecek bir şairdir.

Neo-klâsik şiirler yazan Edip Ayel, bütün şiirlerini ”metrik hece vezni“ olarak nitelendirdiği arûz ölçüsü ile yazmıştır. Gazel, mesnevi, muhammes, müseddes gibi Divan edebiyatı nazım şekilleriyle de şiirler yazan Edip Ayel; terner, triolet, klâsik sonnet, pantum, iambos, od, stance, balad, rondel, rondo, villanelle, odelette gibi daha önce edebiyatımızda adını duymadığımız, örneklerini görmediğimiz yahut bir iki örneğine rastladığımız pek çok nazım şeklinin ilk/başarılı örneklerini edebiyatımıza kazandırmıştır. Yukarıda sıralanan nazım şekillerini tanıtan yazılar da yazan Ayel, Çınaraltı dergisinde şiir üzerine kaleme aldığı yazılarla ”şiir sanatı üzerine düşünen bir şair“ olduğunu göstermiştir.

Edip Ayel’in şiirlerinde işlediği en önemli temalar aşk, ferdî ızdıraplar ve tarihtir. Edip Ayel’in şiirlerinde karşımıza çıkan bir diğer önemli tema ”İstanbul“dur. İstanbul, onun şiirlerinde gerek pitoresk bir unsur gerekse ana tema olarak karşımıza çıkar. Üsküdar, Yalova ve Eyüp üzerine birer şiir yazan Ayel’in Süleymaniye Camii, Yahlar, Kız Kulesi, Kalender Kasrı, Hisarlar, Ayasofya... gibi İstanbul’un pek çok mimarî eserlerini de şiirlerinde kullandığı görülür.

Şair, İstanbul’u neo-klâsik tarzda yazdığı şiirlerini topladığı Mozaik’te semtleriyle, manzarasıyla, mimarisıyla bir bütün hâlinde ele alırken; hamasî şiirlerini topladığı Şehrayin adlı kitabında daha çok fetih ve Fatih Sultan Mehmet’in tarihî kişiliği ile birlikte yoğun bir şekilde işlemiştir.

KAYNAKÇA

Ayel, Edip, *Mozaik*, Numune Matbaası, İstanbul, 1944.

- Ayel, Edip, *Şehrayin*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1953.
- Ayvazoğlu, Beşir, "Edebiyatımızda Eyüp", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu (8-10 Mayıs 1998) Bildirileri Kitabı*, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul.
- Bulut, Ali, "Neo-klasik Bir Şair Edip Ayel Üzerine", *Türk Dili*, S. 553, Ocak 1998.
- Cem, İ. Semahaddin, "Şair Edip Ayel'i Anarken", *Türk Yurdu*, S.307, Ocak 1965.
- İşık, İhsan, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yay., 2 Bas., İstanbul, 1998.
- Kaplan, Mehmet, "Türk Edebiyatında İstanbul", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yay., 2.Bas., İstanbul, 1994.
- Koç, Murat, *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, Eren Yay., İstanbul, 2005.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., 18.Bas., İstanbul, 1999.
- Sançar, Nejdret, "Edip Ayel, Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *Yeni Yayınlar*, Nisan 1957, C.1-2.
- Sançar, Nejdret, "Unutulan Değerler: Edip Ayel-I", *Türk Yurdu*, S.278, Kasım 1959.
- Sançar, Nejdret, "Unutulan Değerler: Edip Ayel-II", *Türk Yurdu*, S. 279, Aralık 1959.
- Sançar, Nejdret, "Unutulan Değerler: Edip Ayel-III", *Türk Yurdu*, S. 280, Ocak 1960.
- Tonga, Necati, "Çınaraltı Mecmuası Üzerine", *Türk Yurdu (Türkiye'de Fikir Dergiciliği Özel Sayısı)*, C.25, S.213, Mayıs 2005.
- Yetiş, Kâzım, *Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.